

בצל המלחמה: שחיקתו המתמשכת של מעמד הביניים האיראני

רז צימט | גיליון 2160 | 24 ביוני 2026

המלחמה באיראן והמשבר הכלכלי המחריף בעקבותיה האיצו את שחיקתו המתמשכת של מעמד הביניים האיראני, שנפגע ביתר שאת מאינפלציה גבוהה, מהשפעת הסנקציות, מירידה בכוח הקנייה וממשבר תעסוקתי גובר. חוקרים ופרשנים באיראן מזהירים לאחרונה מפני הידרדרותם של חלקים גדולים ממעמד הביניים לעבר השכבות הנמוכות ומתלות גוברת בסיוע ממשלתי, תוך פגיעה ביכולתם לשמר את דפוסי החיים, את הביטחון הכלכלי ואת התקווה לעתיד שאפיינו מעמד זה. לשחיקה זו השלכות החורגות מהתחום הכלכלי: היא מעודדת הגירה של צעירים משכילים ובעלי מקצועות חופשיים, מחלישה את ההון החברתי ואת האמון הציבורי ועלולה לערער את היציבות החברתית והפוליטית תוך הזנת גלי מחאה נוספים. ואולם, החרפת המצוקה מאלצת רבים מבני מעמד הביניים להתמקד במאבק הישרדותי יום-יומי. כתוצאה מכך, שחיקת מעמד הביניים עלולה לפגוע ביכולתו למלא את תפקידו ההיסטורי כסוכן מרכזי של שינוי פוליטי וחברתי באיראן.

בצל המשבר הכלכלי המחריף בעקבות המלחמה באיראן, גוברים הקולות המזהירים מפני שחיקתו ההדרגתית והמתמשכת של מעמד הביניים האיראני. הערכות ראשונות שפורסמו באיראן מצביעות על נזקי מלחמה בהיקף של לפחות [270 מיליארד דולרים](#). איראן אמנם תפיק הטבות כלכליות מהפשרת נכסים איראניים המוקפאים בחו"ל ומהקלה בסנקציות במסגרת ההסכם עם ארצות הברית. עם זאת, גם אלה אינן צפויות לשפר בהכרח באופן דרמטי את מצבה הכלכלי הנובע בין השאר מבעיות מבניות, וביניהן ניהול כושל, שחיתות ושליטה רחבה של משמרות המהפכה בכלכלה.

[כתבה](#) שפורסמה בעיתון הרפורמיסטי *שוק* ב-6 ביוני 2026, תחת הכותרת "הטרנספורמציה של מעמד הביניים", הצביעה על שחיקה מתמשכת של מעמד הביניים והידרדרותו לעבר העשירונים הנמוכים הנזקקים לתמיכה מתמשכת של מוסדות רווחה כדי לשרוד. בכתבה נכתב כי בשנים האחרונות חל שינוי מבני עמוק באורח החיים באיראן, המתאפיין בהפיכת העוני מתופעה זמנית למצב קבוע ומתמשך. משקי בית רבים אינם מצפים עוד לפיתוח כלכלי אלא מתמקדים בהתמודדות עם צרכי הקיום המידיים. מנתוני המרכז הלאומי לסטטיסטיקה עולה כי מספר האזרחים, בהם נשים וילדים, הנתמכים על ידי מוסדות הסעד הממשלתיים, עלה משמעותית בשנים האחרונות. כתוצאה מהעלייה הנמשכת בהוצאות המחיה, משפחות רבות נאלצות לצמצם הוצאות על חינוך ובריאות כדי לעמוד בהוצאותיהן על רכישת מוצרי יסוד. מיליוני עובדים ממשיכים לעבוד במשרה מלאה אך נותרים עניים, ותשלומי הרווחה משמשים בעיקר כדי להבטיח את צרכי החיים הבסיסיים ולא כמנוף לשיפור מצבם. פער עמוק זה בין ההכנסה בפועל לבין עלות הקיום גורם לקריסת מעמד הביניים.

ד"ר פרשד רומי מאוניברסיטת צ'מראן בעיר אהוואז הזהיר אף הוא משקיעת מעמד הביניים האיראני. [במאמר](#) שפרסם ביומן הכלכלי "עולם הכלכלה", כתב החוקר על "שחיקתו ההדרגתית והשקטה של מעמד הביניים". הוא כתב כי מעמד הביניים אינו מוגדר רק על פי רמת הכנסה אלא על בסיס גישה לחינוך איכותי, צריכה תרבותית, תחושת ביטחון כלכלי, תקווה לעתיד ויכולת לחסוך. על פי המאמר, זהו מעמד שמתכנן חמש שנים קדימה במקום לדאוג ללחם של מחר, שולח את ילדיו לשיעורי מוזיקה, קונה ספרים בסופי שבוע, חוסך לטיולים ולעיתים גם מבקש ללמוד אמנות. כמו כן, הוא נתפס

כמנוע הפיתוח של החברה. אם העניים מהווים את יסוד החברה והעשירים הם הגג, כותב המאמר טוען שמעמד הביניים הינו עמוד התווך המחזיק את המבנה כולו. לפיכך, היחלשותו אינה רק בעיה כלכלית. ככל שמעמד זה נחלש, כך דועכת גם התקווה החברתית. בני מעמד הביניים כבר אינם מתכננים את העתיד אלא משקיעים את כל כוחותיהם בהישרדות יום-יומית. חברה שכל משאביה מוקדשים להישרדות אינה מותירה מקום ליצירתיות, לחדשנות, ליצירה או להתנהגות מוסרית. עמוד תווך זה של החברה נסדק כעת תחת משקל האינפלציה וחוסר היציבות הכלכלית.

עוד טען החוקר כי נדמה שהממשלה "רודפת באופניים" אחרי רכבת שמגבירה את מהירותה מדי שעה: בכלכלה שבה אינפלציה מבנית ומתמשכת מדרדרת את ערך המטבע הלאומי, תלושי הקנייה והקצבאות מאבדים במהירות את כוחם ומחירי המוצרים הבסיסיים מזנקים עוד בטרם מגיע המסרון על גובה הקצבה לטלפון של האזרחים. מדיניות השלטונות, שהפקירו את האזרחים למנגנון השוק החופשי, הביאה לנפילתו המהירה של מעמד הביניים אל מתחת לקו העוני, לאחר שמילא במשך שנים תפקיד מרכזי ביצירת תרבות, בהנעת הפעילות הכלכלית ובשמירה על היציבות החברתית. החוקר אף הזהיר כי קריסתו של מעמד הביניים אינה מתבטאת רק בירידה ברמת החיים. מעמד זה שימש תמיד כבולם זעזעים למתחים חברתיים ופעל לקידום דרישותיו באמצעות מסלולים אזרחיים וחוקיים. ככל שהוא מצטמצם, כך נשחקים גם ההון החברתי והאמון הציבורי.

הסוציולוג עבאס נעימי ג'ורשרי [הזהיר](#) גם הוא כי מעמד הביניים האיראני ניצב בפני משבר של חוסר יציבות כלכלית וחברתית וכי חוסר יכולתם של בני מעמד הביניים לעסוק בפעילות חינוך, ספורט, פנאי ותרבות אינו רק פוגע ברמת חייהם אלא אף מאיים על הזהות המעמדית שלהם, על תקוותם החברתית ועל ביטחונם הנפשי. אזרחים המחשיבים עצמם עדיין כבני מעמד הביניים חסרים את האמצעים הדרושים כדי לממש את הרגלי החיים המאפיינים מעמד זה. לפי ג'ורשרי, תהליך הפרולטריוזציה של מעמד הביניים באיראן והפיכתו למעמד עובדים בלתי יציב יחסל את יכולתו לשמש כגורם חברתי מייצב אשר מילא בעשורים האחרונים תפקיד של מתווך בין המדינה לחברה. הוא אף יביא לעלייה באי-שביעות הרצון ולשחיקת האמון החברתי, לצד צמצום הסולידריות החברתית.

הערכות אלה משקפות תפיסה רווחת בקרב חוקרים ופרשנים באיראן, שלפיה שחיקת מעמד הביניים הפכה מאתגר כלכלי לתופעה בעלת השלכות חברתיות ופוליטיות רחבות. הגם שסימני המשבר הכלכלי ניכרים בקרב כלל האוכלוסייה, מעמד הביניים ספג את הפגיעה הקשה ביותר. בעוד שהמעמדות הגבוהים היו מסוגלים בדרך כלל להתמודד עם השפעות המשבר, והמעמדות הנמוכים קיבלו מהממשלה פיצוי חלקי בצורת קצבאות וסבסוד סחורות בסיסיות, הרי שמעמד הביניים נאלץ לשאת בעיקר הנטל הכלכלי תוך התמודדות עם ירידה בהכנסה הריאלית ועם חוסר יציבות תעסוקתית.

מעמד הביניים האיראני מצטמצם כבר שנים תחת עומס האינפלציה המתקרבת לשיעור שנתי של כ-60 אחוזים, התייקרות מחירי הדיור והירידה בכוח הקנייה. משפחות, שבעבר היו מנוע מרכזי של צריכה ותרבות, חוות נסיגה כלכלית ואינן מסוגלות לשמר את רמת החיים הקודמת שלהן. חלקן נאלצות לעבור לאזורי מגורים זולים יותר או לדירות קטנות יותר ולוותר על נסיעות, בילויים, תרבות ואפילו על רכבן הפרטי כדי לצמצם עלויות. ביולי 2024, פרסמו הכלכלנים מוחמד-רזא פרזנגאן ונאדר חביבי [מחקר](#) שדן בהשפעת הסנקציות הכלכליות על גודלו של מעמד הביניים האיראני. לפי ממצאי המחקר, מעמד הביניים הצטמק בין השנים 2012 ו-2019 בשיעור חד של 88 אחוזים (11 אחוזים בממוצע מדי שנה) בהשפעת הסנקציות המערביות, שהביאו לירידת שיעור הצמיחה הכלכלית, לקריסתן של חברות פרטיות רבות ולעלייה חדה באינפלציה, אשר הובילה לירידה של כ-28 אחוזים בהכנסה השנתית הריאלית הממוצעת באיראן.

לשחיקתו של מעמד הביניים יש גם משמעויות החורגות מהתחום הכלכלי. לצד ההידרדרות הכלכלית, באה שחיקת מעמד הביניים לידי ביטוי נוסף [בהגירתם הגוברת](#) של צעירים משכילים ובעלי מקצועות חופשיים, המבקשים לממש את שאיפותיהם מחוץ לאיראן. במישור הפוליטי, החרפת המצוקה הכלכלית עשויה להזין גלים נוספים של מחאה עממית ברפובליקה האסלאמית. היסטורית, מעמד הביניים מילא תפקיד מרכזי ברבים מגלי המחאה באיראן, ובכללם תנועת "המהפכה הירוקה" בשנת 2009 ומחאות מהסא אמיני בשנים 2022-2023. עם זאת, החרפת המשבר הכלכלי מחייבת את האזרחים, לרבות בני מעמד הביניים, הנחשב סוכן שינוי פוליטי וחברתי מרכזי באיראן, להתמקד במאבק הישרדותי יום-יומי על חשבון מאבק על חירויותיהם האזרחיות והפוליטיות. מצד אחר, צמצום מעמד הביניים והתקרבות חלקים ממנו לשכבות הנמוכות עלולים להביא להגברת חוסר שביעות הרצון החברתי, לירידה באמון הציבורי הכללי וכתוצאה מכך לערעור היציבות החברתית והפוליטית.

בסיכומו של דבר, קידום תהליכי שינוי פוליטיים באיראן מחייב, בין היתר, גיבושה של קואליציה חברתית כלל-ארצית, רחבה וחוצת מגזרים. שחיקת מעמד הביניים עשויה אומנם לחזק את חוסר שביעות הרצון שלו ולעודד מחאה. יתר על כן, גוברת תחושת שותפות הגורל בין מעמד הביניים למעמד הפועלים סביב תחושת חוסר ביטחון משותפת. עם זאת, התחזקות הייאוש מהאפשרות לשינוי באיראן, בין היתר לנוכח יכולת המשטר לשמר, לפחות בעת הנוכחית, את יכולתו ונחישותו לדכא כל איום על יציבותו, עשויה להרחיק את מעמד הביניים המתמקד בהישרדותו מחוץ למעגל המחאה. היא אף עלולה לפגוע עוד יותר בסיכויים לקדם שינויים פוליטיים התלויים במידה רבה ביכולתו של מעמד הביניים להתגבר על חולשותיו ובחבירתו אל כוחות חברתיים נוספים, ובהם מעמד הפועלים.

עורכי הסדרה: ענת קורץ, רינת חרש ואלדד שביט.